

**DE WAARDERING VAN DE WOONWAGEN ALS VERMOGEN
EEN SCHENDING VAN MENSELIJKE WAARDIGHEID EN CULTUREEL
ZELFBESCHIKKINGSRECHT**

Voorwoord - Overlevering, Verjaging en Vergeten Reservaten

Toen de eerste kolonisten voet aan wal zetten in Noord-Amerika, troffen zij daar volkeren aan met eigen culturen, tradities en een nomadische levenswijze. Deze inheemse Amerikanen reisden door het land, leefden in gemeenschap en vormden samenlevingen gebaseerd op verbondenheid met natuur en familie – net als Roma, Sinti en woonwagenbewoners in Europa.

Toen de koloniale cultuur dominant werd, werden de inheemse Amerikanen niet slechts gemarginaliseerd, maar verjaagd, gevangen gezet of vermoord. Degenen die overleefden, werden uiteindelijk samengedreven in reservaten – ruimten die niet ontstonden uit respect, maar uit behoefte aan controle. Die reservaten werden pas laat erkend als dragers van erfgoed.

Een vergelijkbare geschiedenis heeft zich voltrokken op Europese bodem. De woonwagenbewoners van Nederland, waaronder overlevenden van de Tweede Wereldoorlog, werden na hun vervolging niet geholpen of herdacht, maar ondergebracht in ‘kampen’. Deze werden ontworpen als beheersinstrument, niet als beschermde woonvorm. De overgebleven woonwagenlocaties zijn tot op heden restanten van dat beleid: onaangeroerd qua rechtsbescherming, maar des te zwaarder belast, gestigmatiseerd of gesloten.

Vanaf 2006 tot en met 2018 is in Nederland een actief uitsterfbeleid gevoerd: standplaatsen werden niet aangevuld, locaties werden onder bestuurlijke dwang gesloten, en in tal van gevallen werden bewoners gedeporteerd naar reguliere woningen. Woonwagenbewoners – veelal kinderen uit de gemeenschap – werden systematisch geweerd. Dit beleid werd pas in 2018 formeel beëindigd na kritiek van onder andere het College voor de Rechten van de Mens. Maar sindsdien is er sprake van een zogenaamd uitstelbeleid: nieuwe standplaatsen worden nauwelijks gerealiseerd, er is sprake van beïnvloedingen van buitenaf, de woonvorm wordt constant aangevallen als mede dat de positieve verplichting om standplaatsen aan te leggen naar gelang van behoefte, heeft plaatsgemaakt voor een wachtlijstbeleid waarin familiebanden en het afstammingsbeginsel worden misbruikt. Dit uitstelbeleid is in wezen niets anders dan een voortzetting van het uitsterfbeleid – subtieler van toon, maar even dwingend van effect.

Waar Noord-Amerika spreekt van ‘reservaten’, spreekt Nederland van ‘kampen’. Wat ze gemeen hebben is dat ze zijn ontstaan uit angst voor anders-zijn. En wat nog schrijnender is: woonwagenlocaties in Nederland zijn misschien wel de enige culturele ‘reservaten’ ter wereld die geen enkele nationale juridische bescherming genieten.

Zij worden noch erkend als erfgoed, noch gevrijwaard van fiscale exploitatie of bestuurlijke marginalisering. Wat niet beschermd wordt, maar wél belast, is per definitie onderworpen — en dus onderdrukt.

1. Inleiding

- 1.1 Binnen het Nederlandse bestuursrecht en belastingbeleid wordt de woonwagen steeds vaker gelijkgesteld aan een reguliere woning. Deze benadering heeft verstrekkende gevolgen. Door de woonwagen standaard als **onroerend goed** en dus als **vermogen** te beschouwen, ontstaat een beleidspraktijk die voorbijgaat aan de unieke culturele betekenis van dit object. De woonwagen is geen standaard woning, maar een fundamenteel onderdeel van de culturele identiteit van woonwagenbewoners.
- 1.2 Het is dan ook terecht dat (mede) het College voor de Rechten van de Mens van mening is dat de woonwagen onlosmakelijk verbonden is met de culturele identiteit.

Het materiele gelijkheidsbeginsel vraagt om een gedifferentieerde behandeling van woonwagenbewoners en reguliere woningzoekenden, juist omdat de woonvorm van woonwagenbewoners die onlosmakelijk verbonden is met hun culturele identiteit, anders is dan die van reguliere woningzoekenden.

BRON: College voor de Rechten van de Mens, Advies inzake Woonwagen en Standplaatsenbeleid aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Drs. K.H. Ollongren 28 maart 2018

- 1.3 De waarde die daaraan gehecht wordt, overstijgt het economische of objectieve belang en raakt aan **de kern van menselijke waardigheid, culturele integriteit en bestaanszekerheid.**
- 1.4 Deze bijdrage bepleit dat het **materieel gelijkheidsbeginsel**, in combinatie met internationaal erkende mensenrechtenverdragen, dwingt tot een herwaardering van de woonwagen als **roerend en cultureel beladen goed**. De huidige praktijk – waarin de woonwagen als fiscaal verhandelbaar vermogen wordt behandeld – leidt in feite tot een vorm van **culturele exploitatie**. In extremis kan deze gang van zaken worden geduid als **een moreel equivalent van gedwongen prostitutie**; de bewoner wordt gedwongen zijn culturele woonvorm, intieme ruimte en identiteit af te staan onder economische druk.

2. Juridisch kader: het materieel gelijkheidsbeginsel

- 2.1 Het **materieel gelijkheidsbeginsel** (ook wel: het beginsel van feitelijke gelijkheid) verlangt dat ongelijke gevallen **naar de mate van hun ongelijkheid verschillend worden behandeld**. Het vormt een uitwerking van artikel 1 van de Nederlandse Grondwet en wordt verder ondersteund door:
- Artikel 14 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM),
 - Artikel 26 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR),
 - Artikel 1 Protocol nr. 12 EVRM (algemeen non-discriminatiebeginsel).
- 2.2 De toepassing van dit beginsel impliceert dat **de woonwagen niet gelijkgesteld mag worden aan een standaard woning**, wanneer de woonwagen fundamenteel verschilt qua fysieke aard, juridische status en culturele functie. (6.4, 6.6)

3. De woonwagen als cultureel roerend goed

- 3.1 De woonwagen kent bijzondere eigenschappen die haar onderscheiden van het reguliere vastgoedbegrip:
- **Mobiliteit:** In veel gevallen is de woonwagen verplaatsbaar en rust zij niet op een fundering. Zij is dus **niet onroerend** in de zin van **artikel 3:3 BW**.
 - **Juridisch eigendom:** De wagen is vaak los eigendom van de grond, die gehuurd wordt of in erfpacht is. Het geheel vormt daarmee geen eenheid van eigendom, zoals bij onroerend goed.
 - **Culturele betekenis:** De woonwagen is een **levende uiting van een erkende immateriële cultuurvorm**, zoals erkend in het Nederlandse erfgoedbeleid en onder artikel 27 IVBPR. Zij is **onlosmakelijk verbonden met de identiteit en leefwijze van woonwagenbewoners**.
- 3.2 Het behandelen van de woonwagen als een object dat belast, gewaardeerd, verhandeld of in beslag genomen kan worden, is een vorm van **ontkenning van die culturele eigenheid**.

4. Economische waardering als culturele exploitatie

- 4.1 Wanneer de overheid, een woonwagen **fiscaal waardeert als vermogen** (bijvoorbeeld onder de vermogensrendementsheffing of als onroerend goed in de WOZ), en bij eventuele achterstallige betalingen overgaat tot **beslaglegging of executie**, dan wordt de woonwagenbewoner geconfronteerd met een **economisch drukmiddel** dat leidt tot **gedwongen afstand van zijn cultureel woonobject**.
- 4.2 In juridische termen is hier sprake van, **Structurele schending van artikel 8 EVRM** (recht op privéleven en woning), **(13) Schending van het recht op cultuur en identiteit** (artikel 27 IVBPR), En potentieel **onrechtmatige inbreuk op het eigendomsrecht**, wanneer beslag of executie plaatsvindt zonder rekening te houden met de culturele context (artikel 1 Eerste Protocol EVRM).
- 4.3 De bewoner wordt aldus **geconfronteerd met de afweging: betalen of verkopen**, waarbij het tweede een **afbraak van zijn culturele identiteit** betekent. Deze situatie is niet neutraal of incidenteel, maar **systematisch ingebed in het beleid**, en moet daarom worden aangemerkt als een vorm van **institutionele culturele exploitatie**.

5. Gedwongen afstand als morele grensoverschrijding

- 5.1 In morele zin is er sprake van een vorm van **gedwongen blootstelling en handel** in het meest persoonlijke bezit: de woning die tevens **identiteit** is. Dit proces, waarin overheidsdruk leidt tot het **verhandelbaar maken van culturele waardigheid**, kent parallellen met:
- **Gedwongen prostitutie**, waarin lichamelijke integriteit onder druk van macht of dwang geëxploiteerd wordt;
 - **Mensenhandel**, waarin het subject tot object wordt gereduceerd voor financieel gewin van een ander.
- 5.2 Hoewel de context verschilt, is de kern gelijk: de mens wordt **losgeweekt van zijn integriteit** en **gedwongen afstand te doen van een deel van zichzelf**, ten behoeve van een systeem dat zijn waardigheid miskent.

6. No home without culture - Artikel 11 IVESCR/General Comment No. 4"

- 6.1 Volgens het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) artikel 11, lid 1, is huisvesting slechts toereikend indien deze ook cultureel aanvaardbaar is. (1)

"Housing is not adequate if it does not respect and take into account the expression of cultural identity."

" "Huisvesting is niet adequaat als er geen respect is voor en geen rekening wordt gehouden met de uiting van de culturele identiteit."

BRON: General Comment No. 4, VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten

- 6.2 De woonwagen is voor woonwagenbewoners niet slechts een object of onderkomen, maar een levend onderdeel van hun culturele identiteit. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft dit culturele karakter van de woonwagen erkend in meerdere arresten. In de zaak Chapman t. Verenigd Koninkrijk (2001) stelde het Hof dat het leven in en rond een woonwagen integraal deel uitmaakt van de culturele identiteit van woonwagenbewoners en dus beschermd is onder artikel 8 EVRM, het recht op respect voor privé-, gezinsleven en woning.
- 6.3 Deze benadering werd bevestigd in Winterstein e.a. t. Frankrijk (2013), waarin het Hof oordeelde dat ook woonwagenbewoners die hun woonwagen **niet meer fysiek verplaatsen, desalniettemin vallen onder deze bescherming.**

- 6.4 Het Hof introduceerde daarbij het begrip **"nomadic in spirit"**, waarmee wordt benadrukt dat de woonwagencultuur niet uitsluitend draait om fysieke mobiliteit, maar om een geest van leven, traditie en zelforganisatie die voortleeft – ook als de woonwagen op een vaste standplaats staat.

Deze (hogere) jurisprudentie onderstreept dat de woonwagen een cultureel beschermde woonvorm is. Het gelijkschakelen van woonwagens (roerend) met reguliere woningen (onroerend) miskent dit fundamentele verschil. Toch wordt in nationale regelgeving vaak precies dat gedaan.

- 6.5 Wanneer de overheid een woonwagen kwalificeert als onroerend goed en dus als een regulier huis behandelt, wordt de woonwagenbewoner gedwongen zich te voegen naar de dominante wooncultuur. Daarmee wordt het **wezenlijke culturele verschil miskend**. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens spreekt van een **"nomadic in spirit"** levenswijze – een diepgewortelde culturele traditie, **ook als de woonwagen stilstaat**.

- 6.6 Door die cultuur juridisch te herdefiniëren als woning (onroerend), zonder oog voor die achtergrond, **wordt de woonwagen niet langer erkend als een "home" in de culturele zin van het woord**. Het is dan geen thuis meer voor de woonwagenbewoner, omdat het geen deel meer uitmaakt van de cultuur waaraan zij verbonden zijn. Dit vormt een ontneming van de culturele identiteit en bescherming die het Europees Hof garandeert.

- 6.7 Deze benadering is strijdig met artikel 8 EVRM en artikel 11 IVESCR, (1) waarin staat dat huisvesting cultureel aanvaardbaar moet zijn. Internationaal recht (artikel 94 Grondwet) gaat vóór nationale wetten. Gemeenten kunnen zich dus niet verschuilen achter het Burgerlijk Wetboek of de Woningwet.

*Uit de behandeling van zaken die bij het College voor de Rechten van de Mens aanhangig worden gemaakt blijkt bijvoorbeeld regelmatig dat in een gemeentelijke woonvisie geen rekening wordt gehouden met het feit dat het wonen conform de culturele identiteit **geen gewone 'woonwens' is maar een mensenrecht.***

BRON: College voor de Rechten van de Mens, Advies inzake Woonwagengereguleerend Standplaatsenbeleid aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Drs. K.H. Ollongren 28 maart 2018

6A. De moderne beschermingsplicht: erfgoed, discriminatie en bestuursrechtelijke evenredigheid

De erkenning van de woonwagencultuur als immaterieel erfgoed door het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft een juridische betekenis die verder reikt dan symboliek. Erfgoedbescherming schept een positieve verplichting voor de overheid: niet slechts het nalaten van schade, maar het actief beschermen van de culturele drager.

De woonwagen is daarmee niet alleen een woonobject, maar een door de staat erkend cultureel goed dat niet mag worden aangetast door fiscale druk, juridische herdefinïering of bestuurlijke standaardisering. Het negeren van deze beschermingsplicht vormt een schending van **artikel 27 IVBPR**, waarin het recht op culturele identiteit niet alleen wordt erkend, maar ook moet worden gefaciliteerd.

De gelijkstelling van woonwagens met reguliere woningen onder nationale wetgeving leidt bovendien tot indirecte discriminatie. Een ogenschijnlijk neutrale regel – zoals het woningbegrip in het **Burgerlijk Wetboek** of de **WOZ-systematiek** – treft woonwagengedwongen bewoners **onevenredig zwaar**, omdat hun woonvorm cultureel beladen is en niet uitwisselbaar met de dominante wooncultuur. Het College voor de Rechten van de Mens heeft herhaaldelijk benadrukt dat het wonen conform culturele identiteit **geen woonwens is, maar een mensenrecht**. Door de woonwagengedwongen bewoners te behandelen als een standaard woning wordt een minderheidsgroep gedwongen afstand te doen van haar culturele woonvorm, wat in strijd is met **artikel 1 Grondwet** en **artikel 14 EVRM**.

Daarnaast rust op gemeenten een bestuursrechtelijke zorgplicht die in de huidige praktijk structureel wordt genegeerd. **Artikel 3:4 Awb** verlangt een evenwichtige belangenafweging, waarin culturele identiteit een zwaarwegend belang vormt dat niet mag worden gemarginaliseerd. Sinds de herijking van het evenredigheidsbeginsel door de Afdeling bestuursrechtspraak in 2022 is het niet langer toegestaan om culturele belangen weg te drukken onder verwijzing naar beleidsvrijheid of technische definities.

Wanneer een gemeente de woonwagen fiscaal waardeert als vermogen, of deze juridisch herdefinïeert als onroerend goed, zonder expliciete en kenbare afweging van de culturele context, handelt zij in strijd met het bestuursrechtelijk evenredigheidsbeginsel én met de verdragsrechtelijke verplichtingen die onder **artikel 93 en 94 Grondwet** voorrang hebben.

De moderne rechtsorde laat geen ruimte meer voor een benadering waarin cultuur slechts een bijzaak is. De woonwagen is een cultureel beschermde woonvorm, en de overheid heeft de plicht om die bescherming actief te waarborgen. Het nalaten daarvan is geen beleidsfout, maar een rechtsinbreuk.

6B. De Huisvestingswet: de woonwagenstandplaats als parkeerplek en het recht op mobiliteit

De **Huisvestingswet 2014** maakt in **artikel 1** een strikt onderscheid tussen een besloten woonruimte en een standplaats. De wetgever definieert de standplaats niet als woning, maar als een kavel die bestemd is voor het plaatsen van een woonwagen, waarop voorzieningen aanwezig zijn die kunnen worden aangesloten op het leidingnet. Daarmee erkent de wetgever dat de standplaats geen woonobject is, maar een functionele plaatsingsplek. In juridische zin is de standplaats een veredelde parkeerplek: een plek die naar haar aard bedoeld is om te kunnen worden verlaten wanneer de gebruiker dat wenst. Dit sluit naadloos aan bij de culturele realiteit dat woonwagenbewoners hun woonwagen parkeren op een standplaats, maar altijd het recht behouden om deze te verplaatsen.

Deze wettelijke definitie is van fundamenteel belang, omdat zij bevestigt dat de woonwagen niet door natrekking of civielrechtelijke ficties kan worden omgevormd tot onroerend goed. Aansluiting op nutsvoorzieningen, langdurig verblijf of visuele stabiliteit kunnen geen duurzame vereniging met de grond rechtvaardigen. Als dat wel zo zou zijn, dan zou een auto die aan het opladen is op een parkeerplek eveneens als onroerend moeten worden beschouwd, net als een caravan op een camping die aan stroom en water hangt, een boot die aan de waterkant is aangesloten op walstroom, of een woonboot die met kabels en leidingen verbonden is. Deze redenering is evident onjuist en staat haaks op de vaste lijn van de Hoge Raad dat aansluiting op nutsvoorzieningen nooit voldoende is om een roerend object tot onroerend goed te maken.

Een woonwagen kan alleen als onroerend worden aangemerkt wanneer de woonwagenbewoner vrijwillig en ondubbelzinnig afstand doet van zijn culturele recht op mobiliteit. Dat kan uitsluitend wanneer hij ervoor kiest de wielen onder de woonwagen te verwijderen en de wagen fysiek te verenigen met de grond. Deze handeling is cultureel uitzonderlijk en juridisch zeldzaam. Zolang de woonwagen op een standplaats staat die wettelijk is gedefinieerd als een kavel om een verplaatsbaar object op te plaatsen, behoudt de woonwagen haar roerende karakter. De rechter moet dit erkennen, omdat het recht op mobiliteit een cultureel kenmerk is dat door de wetgever en het Europees Hof expliciet is beschermd.

7. De beperkingen van nationale definities

- 7.1 In het Nederlands Burgerlijk Wetboek (artikel 7:233 BW) wordt woonruimte gedefinieerd als een *“gebouwde onroerende zaak die bestemd is voor bewoning”*. De Woningwet noemt in artikel 1 lid 1 sub j wél afzonderlijk de woonwagen, maar blijft deze koppelen aan het reguliere woningbegrip door te verwijzen naar aansluiting op het leidingnet en gebruiksfunctie. In de praktijk wordt de woonwagen daardoor in veel gemeenten als onroerend goed aangemerkt, wat leidt tot bijvoorbeeld het opleggen van onroerendezaakbelasting (ozb) en toepassing van gemeentelijke huisvestingsnormen die voorbijgaan aan het culturele karakter van de woonvorm.
- 7.2 Het gevolg is dat de woonwagen juridisch wordt gereduceerd tot een object dat onder hetzelfde regime valt als een standaardwoning. Daarmee wordt niet alleen voorbijgegaan aan de mensenrechtelijke bescherming onder artikel 8 EVRM, maar ook aan de aanvullende bescherming onder artikel 11 IVESCR in combinatie met General Comment No. 4. (1)

8. Voorrang van internationaal recht op nationaal recht

- 8.1 Volgens artikel 93 en 94 van de Grondwet hebben verdragsbepalingen die “een ieder kunnen verbinden” directe werking binnen de Nederlandse rechtsorde, en gaan zij vóór op strijdige nationale bepalingen. Artikel 94 luidt:

“Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht boven nationale wetgeving.”

- 8.2 Wanneer nationale wetgeving — zoals de uitleg van het woningbegrip in het BW of de Woningwet — in strijd is met internationaal recht, **moet de nationale bepaling buiten toepassing worden gelaten**. Dat betekent dat overheden, waaronder gemeenten, **zich niet kunnen beroepen op nationale definities of wetgeving** wanneer deze botsen met een rechtstreeks werkend verdragsrecht. (2)

- 8.3 De verdragsbescherming van woonwagenbewoners is daarmee **geen beleidskeuze, maar een rechtsnorm**. Rechters (nationaal) zijn in die zin verplicht om bepalingen zoals artikel 8 EVRM en artikel 11 IVESCR, (1) waar relevant en voldoende concreet, toe te passen in geschillen tussen burger en overheid.

- 8.4 **Artikel 93–94 Grondwet: verdragen zoals EVRM en IVESCR hebben voorrang.**

In een door RTL Nieuws afgenomen interview heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Hans Vrijbrief (D66), uitgesproken, dat een uitspraak van een Europese rechter “als wet geldt” zelfs als Nederlandse wetgeving (of regelgeving) iets anders vertellen, onderstreept de hiërarchie van rechtsbronnen binnen het Nederlandse en Europese rechtstelsel. (Zie link: <https://youtu.be/YxzlvPQ8n0g>) Europese jurisprudentie heeft directe werking en **prevaleert boven nationaal beleid wanneer het gaat om de bescherming van fundamentele rechten**. Dit betekent dat de bescherming van de culturele identiteit van woonwagenbewoners niet afhankelijk is van beleidsruimte of bestuurlijke interpretatie, maar voortvloeit uit bindende mensenrechtennormen. De minister verklaart daarin:

“Zodra een Europese rechter zo’n uitspraak doet, geldt dat als zijnde wet.”

- 8.5 De verwijzing van de minister bevestigt dat overheidsinstanties gehouden zijn deze normen te respecteren en dat afwijking daarvan in strijd is met het recht. De casus die hij bespreekt, vormt daarmee een juridisch relevant precedent, dat de positie van woonwagenbewoners versterkt.

- Adequate huisvesting moet ook cultureel aanvaardbaar zijn (General Comment No. 4).

Jurisprudentie van het EHRM

- Chapman v. VK (2001) en Winterstein v. Frankrijk (2013): woonwagenleven is beschermd onder art. 8 EVRM.
- Het Hof erkent de woonwagencultuur als “nomadic in spirit”.

Kritiek op de VNG Taxatiewijzer

- Het behandelen van woonwagens als onroerend goed voor WOZ is discriminatie.
- Schendt art. 8 en 14 EVRM, het gelijkheidsbeginsel en verdragsrecht.

Structurele inmenging

- Gemeenten transformeren woonwagens tot chalets of standaardwoningen.
- Dit ondermijnt culturele autonomie en erfgoedstatus.

9. Jurisprudentie versus Wetgeving

- 9.1 Hoewel jurisprudentie een rol kan spelen in de interpretatie van wetgeving, is het geen (subsidiar) wetgeving en mag het **niet als bindende regelgeving dienen**. Jurisprudentie biedt individuele interpretaties, maar kan niet door ambtenaren als een algemeen toepasbare regel worden gehanteerd. In gevallen waar geen specifieke wetgeving bestaat die de situatie regelt, kan het alleen als overweging door een rechter in een individuele zaak worden meegenomen, maar het mag niet de basis vormen voor administratieve beslissingen, **zoals de classificatie van een woonwagen als onroerend goed**.
- 9.2 De woonwagen kan niet als onroerend goed worden behandeld, zoals sommige rechters beweren op basis van jurisprudentie. De woonwagen is onlosmakelijk verbonden met de culturele identiteit van woonwagenbewoners en het recht om in een woonwagen te wonen is niet alleen een fysieke kwestie, maar ook een cultureel recht dat bescherming geniet op basis van internationale verdragen (zoals het EVRM).
- 9.3 Het behandelen van de woonwagen als onroerend goed zou de mobiliteit en culturele autonomie van de bewoners in gevaar brengen, wat in strijd is met Europese wetgeving.
- 9.4 **In lijn met Europees recht moet de woonwagen als roerend goed worden beschouwd**, omdat dit respect toont voor de nomadische levensstijl en culturele rechten van de bewoners. De classificatie van de woonwagen als onroerend goed is dus niet juridisch gerechtvaardigd.

10. Civielrechtelijk denken zonder cultureel besef

- 10.1 In de zaak ECLI:NL:GHAMS:2021:4428 bevestigde het Gerechtshof Amsterdam dat een woonwagen, ondanks haar constructie met wielen, als onroerende zaak dient te worden aangemerkt wanneer deze duurzaam is geplaatst en is aangesloten op nutsvoorzieningen. In dit geval betrof het een woonwagen die reeds 35 jaar op dezelfde plek stond, was verbonden met elektriciteit, water, gas en riool, en deels was omheind met een tuin, schuttingen en erfverharding. Het hof concludeerde dat:

“... de woonwagen naar aard en inrichting bestemd is om duurzaam ter plaatse te blijven en daarom kwalificeert als onroerende zaak.”

BRON: ECLI:NL:GHAMS:2021:4428

- 10.2 Deze conclusie volgt uit artikel 3:3 BW en de Portacabin-jurisprudentie. Tegelijkertijd is deze uitspraak symptomatisch voor de eenzijdige civielrechtelijke benadering die ontbreekt aan enige cultuurgevoelige toetsing. Er werd geen enkele verwijzing gedaan naar internationale mensenrechtenverdragen, noch naar de bijzondere status van de woonwagen als cultureel erfgoed of erkende minderheidswoonvorm.
- 10.3 Het gelijkheidsbeginsel werd afgewezen wegens gebrek aan bewijs van identieke gevallen. Deze procedure bevestigt daarmee het risico op juridisch-fiscale automatisering zonder culturele reflectie, waarbij de woonwagenbewoner structureel het onderspit delft.
- 10.4 In strijd met artikel 8 EVRM en artikel 11 IVESCR werd geen ruimte gelaten voor de vraag of een woonwagen die cultureel beschermd is, überhaupt onder natrekking mag vallen wanneer daardoor identiteit, familiebanden en culturele autonomie worden aangetast.

- 10.5 De juridische redenering waarbij woonwagens enkel op basis van nutsaansluiting, terreinstructuur of langdurig verblijf als onroerend goed worden beschouwd, is onhoudbaar in het licht van de jurisprudentie van de Hoge Raad, die deze stelling eerder heeft gecorrigeerd van het hof. In het arrest **HR 20 september 2002, BNB 2002/374** oordeelde de Hoge Raad dat een woonark, die drijft en functioneert als schip, niet als onroerend kan worden beschouwd enkel vanwege de fysieke verankering aan de bodem of nutsvoorzieningen. Deze ratio geldt **a fortiori voor woonwagens**, die ontworpen zijn om mobiel te blijven en bovendien een door de staat erkende culturele functie vervullen.

*'s Hofs uitspraak kan niet in stand blijven. Verwijzing moet volgen voor een onderzoek of de onderhavige woonark is verbonden met de oever op een dusdanige wijze dat sprake is van vereniging met die grond in de zin van artikel 3:3, lid 1, BW. Opmerking verdient daarbij dat uit het arrest van de Hoge Raad van 22 juli 1988, nr. 25546, LJN AA7150, BNB 1988/282, NJ 1989, 257, volgt dat zo'n vereniging in ieder geval niet kan worden aangenomen enkel op grond van een verbinding **door middel van kabels en de aansluiting op nutsleidingen en riolering**.*

BRON: Hoge-Raad ECLI:NL:HR:2010:BK9136 randnummer: 4.3

- 10.6 Aansluiting op voorzieningen of visuele stabiliteit is **geen doorslaggevend criterium zolang het object zijn roerende karakter behoudt** — laat staan wanneer het cultuurdrager is."

10.7 Juridische Parallellen met woonwagens

Woonark	Woonwagen
Wordt gebouwd als schip, hoort te drijven	Wordt gebouwd op wielen, hoort mobiel te zijn
Verbonden aan meerpalen: niet voldoende	Verbonden aan de grond via nutsvoorzieningen: ook niet voldoende
Verlies van mobiliteit vereist voor onroerend kwalificatie	Ditzelfde criterium wordt vaak genegeerd voor woonwagens
Nutsleidingen ≠ duurzame vereniging	Nutsleidingen bij woonwagen ≠ duurzame vereniging

- 10.8 Hoewel bovenstaande vergelijking met een knipoog begint, is de juridische consequentie ernstig. Het materieel gelijkheidsbeginsel vereist dat ongelijke gevallen ongelijk worden behandeld, in verhouding tot hun verschillen. Anders dan het formele gelijkheidsbeginsel – dat blind streeft naar gelijke behandeling – vereist materiële gelijkheid een cultuurgevoelige benadering. **De woonwagen verschilt fundamenteel van reguliere woningen, door haar culturele betekenis als levend erfgoed van een erkende minderheid.**

11. De natrekking als juridische fictie die culturele diefstal "legitimeert"

- 11.1 De toepassing van artikel 3:3 BW, en de daarmee verbonden natrekkingsregel, vormt een ernstige inbreuk op het eigendomsrecht van woonwagenbewoners. **De wet stelt dat wat duurzaam met de grond is verenigd, eigendom wordt van de grondeigenaar**. Deze regel is in beginsel ontworpen voor objectieve situaties waarin bijvoorbeeld een schuur of woning op andermans grond wordt gebouwd. Maar deze redenering werkt destructief wanneer toegepast op cultureel beladen eigendom, zoals de woonwagen.

11.2 In vrijwel alle gevallen is de woonwagen:

- door de bewoner zelf gefinancierd, gebouwd of verworven,
- levenslang als familiebezit behandeld,
- en onderdeel van diepgewortelde culturele praktijken – zoals het verbranden van de wagen na overlijden van de bewoner, bij sommige Sinti-groepen, om de ziel tot rust te brengen en de cirkel van leven te sluiten.

Daarmee is de woonwagen meer dan bezit: het is erfgoed, tempel, woning, familiegeschiedenis en zelfbeschikking in één.

11.3 Toch oordeelt het Burgerlijk Wetboek – zonder enig zicht op deze culturele context – dat deze woonwagens "door natrekking" eigendom worden van de gemeente of corporatie, enkel omdat zij op standplaatsen staan die niet in eigendom van de woonwagenbewoners zijn. Dit is niet slechts een juridische ongerechtigheid, maar een culturele onteigening. De woonwagenbewoner wordt niet alleen zijn woonwagen (woning) ontnomen, maar ook een stuk van zijn identiteit, voorouders en spirituele continuïteit.

11.4 Deze praktijk komt neer op legitieme diefstal met juridische toestemming: het collectieve eigendom van een minderheid wordt juridisch tenietgedaan door het dominante rechtssysteem, dat de culturele context volkomen negeert.

11.5 Daarmee is deze vorm van natrekking – indien toegepast op woonwagens – in strijd met:

- A.** Artikel 1 Eerste Protocol EVRM (eigendomsgarantie),
- B.** Artikel 8 EVRM (respect voor privéleven en woning),
- C.** Artikel 27 IVBPR (bescherming van culturele identiteit),
- D.** én de UNESCO Conventie inzake immaterieel erfgoed.

11.6 Juist omdat de woonwagen sinds 2018 in Nederland erkend is, door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) als immaterieel cultureel erfgoed, (zie het Beleidskader gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid) dient de juridische status van eigendom daaraan aangepast te worden. De huidige toepassing van natrekking doet niets minder dan cultureel erfgoed onteigenen en onderbrengen bij bestuurslichamen die historisch gezien vaak zelf de onderdrukker zijn geweest.

12. Strafrechtelijke Aansprakelijkheid van Bestuursorganen en Rechters bij Culturele Onteigening

12.1 Indien een bestuursorgaan willens en wetens, na expliciete kennisname van de culturele en juridische status van een woonwagen, toch overgaat tot fiscale of juridische toe-eigening via het natrekkingsbeginsel, handelt zij niet langer slechts onrechtmatig, maar strafbaar. In juridische termen betreft dit een vorm van wederrechtelijke toe-eigening onder valse voorstelling van civielrechtelijke noodzaak, die onder omstandigheden kan worden gekwalificeerd als diefstal (**artikel 310 Wetboek van Strafrecht**), dan wel als het georganiseerd plegen van strafbare feiten in vereniging (**artikel 140 Sr**).

- 12.2 De werking van het civielrechtelijke natrekkingsbeginsel (**artikel 3:3 BW**) is bedoeld als eigendomsrechtelijke regel ten aanzien van gebouwen en werken die duurzaam met de grond zijn verenigd. Echter, de toepassing daarvan op cultureel beladen woonobjecten zoals woonwagens, zonder oog voor de historische context en culturele betekenis, leidt tot eigendomsonteigening die feitelijk niet vrijwillig plaatsvindt, noch gelegitimeerd is door rechtsgeldige toestemming of compensatie. Wanneer overheden hiervan bewust in kennis zijn gesteld — bijvoorbeeld via rapporten, klachten, adviezen van het College voor de Rechten van de Mens of direct door de burger — kan de voortgezette toepassing van natrekking strafrechtelijke dimensies aannemen.
- 12.3 Deze verantwoordelijkheid rust echter niet uitsluitend op het bestuursorgaan. Ook de rechter kan zich niet beroepen op immuniteit wanneer diens gedragingen tijdens de rechtsbehandeling zich uitstrekken tot medeplichtigheid aan rechtsinbreuken.
- 12.4 **Het oordeel is niet los te zien van het bewustwordingsproces tijdens de behandeling.** Als een rechter tijdens de behandeling tot kennis komt van culturele eigendom, mensenrechtelijke argumenten, waarschuwingen voor verdragsinbreuken, en toch willens en wetens een oordeel velt dat deze rechten schendt, dan is dat meer dan een juridisch oordeel: **het is een daad. Een handeling. Een keuze.**
- 12.5 Een rechter die tijdens de behandeling tot de conclusie komt dat sprake is van culturele onteigening, internationale rechtsinbreuk of schending van het gelijkheidsbeginsel, en vervolgens doelbewust een vonnis schrijft dat dit niet weerspiegelt, bekend in feite een ambtsmisdrijf. Dat is geen overdrijving – dat is een juridische werkelijkheid zodra aan de volgende elementen is voldaan:
- Kenbaarheid van de mensenrechtelijke en culturele context;
 - Opzettelijk negeren van die context ondanks directe aanwijzingen of argumentatie; Schade aan de burger, zoals verlies van cultureel eigendom of schending van het recht op huisvesting.
- 12.6 Als een rechter in zijn motivering opzettelijk onjuiste of misleidende informatie opneemt — bijvoorbeeld door te stellen dat “geen sprake is van discriminatie”, terwijl bekend is dat het College voor de Rechten van de Mens eerder discriminatie heeft vastgesteld — dan kan dit in extreme gevallen zelfs als valsheid in geschrift worden gekwalificeerd (artikel 225 Sr), zeker wanneer dit leidt tot structureel nadeel voor een erkende minderheid.
- 12.7 De rechterlijke macht heeft geen carte blanche. Artikel 94 van de Grondwet bepaalt dat internationaal recht voorrang heeft op nationale wetgeving. Rechters die deze hiërarchie structureel negeren en daarmee bijdragen aan het onderdrukken van cultureel erkende minderheden, moeten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid, ook wanneer die grens het strafrecht raakt.
- 12.8 In deze context is de woonwagen geen object van natrekking, maar een bewijs van juridische desintegratie als cultuur wordt genegeerd in naam van wetstechniek.

13. De staat heeft een zorgplicht en moet uiterste terughoudendheid betrachten.

13.1 Verdragsrechtelijke terughoudendheid bij inmenging in woonwagencultuur

In meerdere arresten heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) geoordeeld dat wanneer het gaat om **fundamentele en intieme rechten**, zoals het recht op woning en culturele identiteit, de **beoordelingsmarge van staten zeer beperkt is**. Dat geldt in het bijzonder voor woonwagenbewoners, omdat hun woonvorm nauw samenhangt met traditie, familie en levenswijze.

“The right at stake is crucial to the individual's effective enjoyment of fundamental or ‘intimate’ rights”

BRON: EHRM, Chapman v. VK, 2001, §92

“Travellers constitute a particularly vulnerable minority and therefore require special consideration. The Court must have due regard to their particular needs and their different lifestyle.”

BRON: EHRM, Winterstein e.a. v. Frankrijk, 2013, §148

BRON: Juridisch bindende uitspraken van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

13.2 In bovenstaande uitspraken maakt het Hof duidelijk dat overheden en rechters zich **niet zonder meer kunnen beroepen op nationale wetgeving** of beleid, zonder diepgaande en cultuurgevoelige belangenafweging.

13.3 Terughoudendheid is geen keuze, maar een plicht

Elke vorm van inmenging in de woonwagencultuur – of het nu gaat om fiscaliteit, juridische kwalificatie of ruimtelijke herstructurering – vereist, een **individuele belangenafweging**, **Cultureel begrip** van de leefwijze, en een verhoogde beschermingsnorm.

13.4 **Het is geen beleidskeuze, maar een mensenrechtelijke verplichting**. Overheden en rechters dienen zich **actief te onthouden van inmenging**, tenzij zij kunnen aantonen dat hun handelen **noodzakelijk, passend en respectvol** is ten aanzien van de culturele identiteit van woonwagenbewoners.

“No home without culture.”

Auteur: Driekus van Wanrooij

14. Schending van Mensenrechten door de Vereniging van Nederlandse Gemeente (VNG) met de Taxatiewijzer voor Woonwagens

14.1 De toepassing van de Taxatiewijzer van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) voor de waardebeoordeling van woonwagens, met het oog op de heffing van WOZ-belasting, **is niet legitiem en in strijd met de mensenrechten van woonwagenbewoners**. Deze Taxatiewijzer behandelt de woonwagen als onroerend goed, terwijl de woonwagen een culturele en mobiele woonvorm is die essentieel is voor de identiteit van woonwagenbewoners. (6.4, 6.6)

14.2 Door deze benadering wordt de specifieke culturele identiteit van woonwagenbewoners genegeerd en worden zij behandeld als gewone woningbezitters, hetgeen een inbreuk vormt op hun rechten.

14.3 Juridische onderbouwing:

1. Culturele identiteit en EVRM (art. 8 en 14): Het recht op privéleven en familie (art. 8 EVRM) en het recht op gelijke behandeling (art. 14 EVRM) beschermen de culturele identiteit van woonwagenbewoners. De woonwagen is een symbool van hun nomadische cultuur en moet als zodanig erkend worden. De belastingheffing die de woonwagen als onroerend goed behandelt, negeert deze bescherming en vormt een schending van deze fundamentele rechten.
2. Materiële gelijkheid (EHRM, Thlimmenos v. Griekenland): Het gelijkheidsbeginsel vereist dat ongelijke gevallen ongelijk behandeld worden. De woonwagen is een fundamenteel andere woonvorm dan een reguliere woning, zowel qua functie als qua culturele betekenis. De gelijke behandeling van woonwagenbewoners en reguliere woningzoekenden zonder rekening te houden met deze wezenlijke verschillen is discriminatie.
3. Ongedifferentieerd beleid en EU-recht: Het Europees Hof van Justitie heeft herhaaldelijk geoordeeld dat ongelijke gevallen ongelijk behandeld moeten worden. De Taxatiewijzer past dezelfde belastingregels toe op woonwagens en reguliere woningen, zonder rekening te houden met de culturele en praktische verschillen. Dit is discriminatie en een inbreuk op het gelijkheidsbeginsel.
4. Schending van internationale verdragen (artikel 93-94 Grondwet, EVRM): De nationale wetgeving die de Taxatiewijzer toepast zonder erkenning van de culturele identiteit van woonwagenbewoners, is in strijd met internationale mensenrechtenverdragen. Artikel 93 en 94 van de Grondwet stellen dat internationaal recht, zoals het EVRM, voorrang heeft boven nationale wetgeving. De belastingheffing op woonwagens is derhalve onterecht en niet legitiem, omdat deze in strijd is met de verdragen die Nederland heeft ondertekend.

- 14.4 Het gebruik van de Taxatiewijzer door gemeenten om WOZ-belasting te heffen op woonwagens, die als onroerend goed worden behandeld en onlosmakelijk verbonden is met de culturele identiteit van de woonwagenbewoners, **is niet legitiem en in strijd met de mensenrechten van woonwagenbewoners.**

15. Structurele Inmenging in de Woonwagencultuur en de Noodzaak van Culturele Autonomie

- 15.1 De voortdurende inmenging van overheden in het leven van woonwagenbewoners — door het onder druk zetten van de woonvorm, het belasten alsof sprake is van reguliere woningen, en het fysiek transformeren van woonwagens tot chalets of standaardwoningen — vormt een niet-legitieme inmenging in strijd met fundamentele mensenrechten.

15.2 Juridisch Kader

- Volgens artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) heeft eenieder recht op respect voor zijn privéleven, gezinsleven en woning. De woonwagen is voor woonwagenbewoners niet slechts een object, maar een fundamenteel onderdeel van hun culturele identiteit en familielevens. Het continu belemmeren, wijzigen of belasten van deze woonvorm zonder cultuur-sensitieve grondslag is een directe aantasting van dit recht.

- Daarnaast is er sprake van strijd met artikel 14 EVRM, dat discriminatie op welke grond dan ook verbiedt. Het gelijk behandelen van woonwagenbewoners en reguliere woningzoekenden is geen neutraliteit, maar indirecte discriminatie, juist omdat het wezenlijke culturele en sociale verschillen negeert. Het materiële gelijkheidsbeginsel vereist dat ongelijke gevallen ongelijk behandeld worden.
- Ook artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) biedt bescherming. Daarin wordt erkend dat personen die tot een etnische, religieuze of taalkundige minderheid behoren, niet het recht mag worden ontzegd om hun eigen cultuur te beleven in gemeenschap met anderen. Hieruit volgt dat de overheid zich onthoudt van elke inmenging die deze culturele expressie ondermijnt.

15.3 Culturele Autonomie en de Woonwagenlocatie

De woonwagenlocatie zelf, is historisch en cultureel van groot belang. Het is meer dan een plek om te wonen; het is een sociaal-culturele leefgemeenschap die draait om familiebanden, erfelijkheid, en wederkerige hulpstructuren. De suggestie dat woonwagenlocaties als reguliere woonwijken zouden moeten functioneren is dan ook onhoudbaar.

15.4 De erkenning van de woonwagencultuur als immaterieel cultureel erfgoed impliceert dat de overheid een positieve verplichting heeft tot bescherming en instandhouding. Dit betekent dat de overheid zich moet onthouden van beleidsmaatregelen die deze cultuur verdrukken, veranderen of marginaliseren. Daaruit volgt dat:

- Woonwagenlocaties behandeld dienen te worden als **cultureel beschermde zones** (vergelijkbaar met een reservaat), uitsluitend van en voor woonwagenbewoners.
- De bewoners zelf zeggenschap houden over toelating, bouwvorm, en inrichting van hun omgeving.
- Beleid dat gericht is op belastingheffing op basis van een waardebeoordeling als reguliere woning – zoals via de WOZ-taxatie – **niet-legitiem is en in strijd met fundamentele rechten.**

15.5 De pogingen om woonwagens te herdefiniëren als gewone woningen, en de daarmee gepaard gaande fiscale en fysieke druk, zijn onverenigbaar met hogere rechtsnormen, inclusief het EVRM, het IVBPR en de UNESCO-conventie inzake immaterieel erfgoed.

Deze structurele inmenging is niet legitiem, en draagt bij aan het vervagen en uiteindelijk verdwijnen van een erkende culturele minderheid in Nederland. Er is dan ook een urgente noodzaak tot het ontwikkelen van specifiek, beschermend en gedifferentieerd beleid dat de woonwagencultuur eer aandoet in plaats van marginaliseert.

Deze benadering is geen gunst, maar een mensenrechtelijke verplichting.

16. Het recht om "gesloten te blijven" en grenzen te stellen

- 16.1 Het is essentieel dat de grenzen van de woonwagenbewoners gemeenschappen worden gerespecteerd. Net zoals andere culturele gemeenschappen, zoals inheemse stammen, het recht hebben om zichzelf af te schermen van de buitenwereld om hun cultuur en identiteit te beschermen, geldt dit recht ook voor woonwagenbewoners.
- 16.2 Het feit dat veel woonwagenbewoners ervoor kiezen om gesloten te blijven voor de buitenwereld is geen teken van afwijzing, maar een bewuste keuze om hun diepgewortelde culturele identiteit en hun manier van leven te behouden en te beschermen. Dit recht op zelfbeschikking, inclusief het recht om besloten te blijven, moet worden erkend en beschermd door de overheid en andere betrokken instanties. Het constant verstoren (verboden inmenging) van de overheid in de culturele identiteit (sociale en hechte familiebanden en woonvorm) wordt dan ook gezien als een inbreuk.

Conclusie

De Landelijke woonwagenvereniging De Rolleman, is dan ook van mening, dat de fiscale en bestuurlijke behandeling van de woonwagen als vermogensobject een **structurele schending vormt van het materieel gelijkheidsbeginsel**, evenals van de fundamentele mensenrechten die culturele identiteit en menselijke waardigheid beschermen. Er is nood aan:

- **Beleidsmatige herwaardering van de woonwagen als cultureel roerend goed;**
- **Uitzonderingsgrond op de vermogenswaardering en fiscale behandeling**, gebaseerd op de culturele status;
- **Actieve bescherming tegen onrechtmatige beslaglegging** op cultureel woonerfgoed.
- Woonwagenlocaties te behandelen als **cultureel beschermde zones** (vergelijkbaar met een reservaat), uitsluitend van en voor woonwagenbewoners.

Zonder deze correctie zet het huidige systeem de deur open voor **een vorm van culturele uitbuiting**, waarbij de woonwagenbewoner niet alleen zijn home verliest, maar ook zijn/haar plaats in de sociale en hechte gemeenschap.

***“Artikel 8 is geen technische vrijstelling, maar een menselijke bescherming.
Het is geen bureaucratisch vangnet, maar een waarborg voor waardigheid.
En het is geen instrument van beleid, maar een schild voor minderheden”***

Driekus Van Wanrooij 2025

- (1) Sinds de ratificatie van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) op 11 december 1978 is Nederland internationaal verplicht om het recht op toereikende huisvesting te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken. Dit recht is vastgelegd in artikel 11, lid 1 van het verdrag, waarin wordt bepaald dat eenieder recht heeft op een toereikende levensstandaard voor zichzelf en zijn gezin, met inbegrip van adequate huisvesting.

De betekenis van het begrip “adequate huisvesting” is door het toezichthoudende orgaan, het VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, nader uitgewerkt in General Comment No. 4 (1991). In deze toelichting stelt het Comité expliciet dat huisvesting slechts toereikend is indien deze cultureel aanvaardbaar is. De relevante passage luidt:

“Housing is not adequate if it does not respect and take into account the expression of cultural identity.”

Dit impliceert dat bij de beoordeling van wat als adequate huisvesting geldt, ook de culturele context van bewoners meegewogen moet worden. In gevallen waarin sprake is van een traditionele of historische woonvorm, zoals bij woonwagenbewoners, dient deze woonvorm erkend en beschermd te worden als uitdrukking van culturele identiteit.

Binnen het Nederlandse constitutionele recht komt deze internationale verplichting extra gewicht toe door de werking van artikel 93 en 94 van de Grondwet. Deze bepalingen regelen dat verdragsbepalingen die “eenieder kunnen verbinden” directe werking hebben binnen de Nederlandse rechtsorde en prevaleren boven nationale wet- en regelgeving.

Hoewel sociaal-economische rechten doorgaans als minder concreet worden beschouwd dan klassieke vrijheidsrechten, kan artikel 11 IVESCR onder omstandigheden rechtstreeks werkend zijn. Dit is met name het geval wanneer de inhoud ervan voldoende duidelijk en bepaalbaar is. General Comment No. 4 vervult hierin een sleutelrol, omdat het de inhoudelijke reikwijdte en de toepassingsvoorwaarden van het recht op adequate huisvesting concreet maakt. Daardoor biedt het een belangrijk hulpmiddel voor rechters bij de beoordeling van nationale wetgeving of overheidsbeleid.

Kortom, General Comment No. 4 geeft richting aan de toepassing van artikel 11 IVESCR binnen de Nederlandse rechtspraak. Op basis daarvan geldt dat beleidsmaatregelen die structureel geen rekening houden met cultureel bepaalde woonvormen, zoals de woonwagen, in strijd kunnen zijn met internationaal geldende mensenrechtenverplichtingen die in rechte afdwingbaar kunnen zijn.

(2) De rechtsstatelijke onhoudbaarheid van nationale jurisprudentie in strijd met het EVRM

Hoewel nationale jurisprudentie in het Nederlandse rechtssysteem een rol kan spelen bij de rechtsvinding, (door rechters) heeft zij **geen formele wetgevende status**. Jurisprudentie is in de kern een interpretatie van bestaande wet- en regelgeving door rechters, en geen zelfstandige bron van bindende algemene regels. Desondanks wordt in de praktijk door bestuursorganen en gemeentelijke rechtsvertegenwoordigers met regelmaat gerefereerd aan rechterlijke uitspraken als ware het normstellend recht. Deze praktijk leidt tot ernstige rechtsstatelijke bezwaren wanneer dergelijke jurisprudentie strijdig is met hogere rechtsnormen, zoals vastgelegd in het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM).

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft herhaaldelijk geoordeeld dat uitspraken van het Hof bindend zijn voor de betreffende lidstaat (artikel 46 EVRM). Deze binding strekt zich niet alleen uit tot de individuele casus, **maar verplicht staten ook tot het nemen van algemene maatregelen om herhaling van soortgelijke schendingen te voorkomen. Dit omvat onder meer het aanpassen van nationale wet- en regelgeving, alsmede het herzien van bestaande rechterlijke praktijken indien deze structureel in strijd zijn met het EVRM.** De uitspraak in Broniowski t. Polen (EHRM, 2004) onderstreept dit beginsel expliciet en legt de verplichting op aan staten om zogenaamde "structurele tekortkomingen" actief aan te pakken.

In de Nederlandse context vloeit uit artikel 94 van de Grondwet voort dat bepalingen van verdragen met eenieder verbindende werking – zoals het EVRM – voorrang hebben op nationale wetgeving en regelgeving. Hoewel artikel 94 formeel niet van toepassing is op rechterlijke uitspraken, volgt uit het beginsel van rechtsherstel en effectieve rechtsbescherming (artikel 13 EVRM) **dat ook nationale jurisprudentie in lijn moet zijn met verdragsverplichtingen. Indien dat niet het geval is, mag deze jurisprudentie geen toepassing meer vinden door bestuursorganen of rechters,** tenzij de betrokken uitspraak aantoonbaar verenigbaar is met het hogere recht.

Het structureel gebruik van strijdige jurisprudentie door overheden en rechters plaatst individuele burgers – in het bijzonder leden van gemarginaliseerde of kwetsbare gemeenschappen, zoals woonwagenbewoners – **voor een onaanvaardbare herhalende bewijslast.** Zij worden in iedere afzonderlijke procedure gedwongen om te betogen waarom de aangehaalde jurisprudentie in hun geval niet toepasbaar is of **strijdig is met het EVRM.** Dit belemmert de toegang tot het recht en ondermijnt de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid als mede, **werkt het verstorend in een lopende procedure,** hetgeen in strijd is met de fundamentele uitgangspunten van de rechtsstaat.

Deze situatie is des te ernstiger wanneer de gewraakte jurisprudentie expliciet in strijd is met uitspraken van het EHRM, bijvoorbeeld op het terrein van het recht op privé-, familie- en gezinsleven (artikel 8 EVRM), non-discriminatie (artikel 14 EVRM), of de bescherming van culturele identiteit van minderheden. (De woonwagen) In dat geval is er niet slechts sprake van een afwijkende interpretatie, **maar van een directe botsing met internationaal recht, die door de nationale autoriteiten actief moet worden gecorrigeerd.**

Concluderend geldt dat jurisprudentie die in strijd is met het EVRM en/of daarop gebaseerde uitspraken van het EHRM, niet slechts tijdelijk of individueel buiten toepassing dient te worden gelaten. **Een structurele herziening of vernietiging van dergelijke jurisprudentie is noodzakelijk om te voorkomen dat fundamentele mensenrechten stelselmatig onder druk komen te staan.** Deze noodzaak geldt in het bijzonder waar het gaat om bescherming van culturele minderheden, zoals woonwagenbewoners, voor wie de combinatie van administratieve willekeur en **juridische overbelasting leidt tot een feitelijke uitholling van hun rechten.**